

Anne Kirstine Rønn Sørensen, Odense Katedralskole

Identitet og Gruppedannelse i en multietnisk folkeskoleklasse

Projekt Forskerspirer 2011, SAMF

Vejleder: Garbi Schmidt, Professor (MSO) Institut for Kultur og
Identitet/Interkulturelle studier, RUC

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Problemformulering	4
Teoretisk baggrund	4
Fokus og afgrænsning	5
Metodevalg	6
Struktur	6
Enkeltmandsinterviews	7
Observationer	7
Gruppeinterviews	8
Analyse	8
Test af interviewmetode	8
Udførelse	9
Tidsplan	9
Budget	10
Perspektivering	10
Kontakter	10
Kilder	11
Bilag	13

Indledning

Eksperter og politikere tillægger folkeskolen en afgørende betydning i forbindelse med integrationsindsatsen på flere punkter. Først og fremmest er uddannelse en nødvendig forudsætning for at opnå tilknytning til arbejdsmarkedet¹, og her har folkeskolen til opgave at udruste eleverne med grundlæggende faglige kompetencer. Ydermere nævnes folkeskolen som sted for en tidlig indsats mod den etniske diskrimination og vold, som udgør et problem i de multikulturelle boligområder,² og for en styrkelse af den gensidige tolerance, som er hovedforudsætning for et velfungerende multikulturelt samfund. Selvom målsætningerne for den multietniske folkeskole kan inddeles i en faglig og en social vinkel, kan disse sagtens indgå i et samspil. Teorier peger nemlig på, at der eksisterer en sammenhæng mellem det sociale og det indlæringsmæssige miljø i klassen.³ Derfor vil en undersøgelse af identitet og gruppedannelse ikke alene kunne bruges i social kontekst, men vil ligeledes være anvendelig i en faglig sammenhæng. Ved at undersøge hvordan den etniske og religiøse mangfoldighed påvirker elevernes sociale interaktion i skoletiden, vil projektet forhåbentlig kunne bidrage med ny viden inden for interkulturel pædagogik - et område som er genstand for stor politisk interesse.

¹ Indvandrere og efterkommere i uddannelsessystemet, undervisningsministeriet, 2001.

² www.politiken.dk/indland/ECE1181344/khader-ghettochikane-rammer-muslimerne-selv/ (artikel udgivet d. 30/1 2011)

³ Her refereres til LP-modellen - Læringsmiljø og pædagogisk analyse. Red.: Ole Hansen og Thomas Nordahl, 2009. (antologi fra <http://www.fagboginfo.dk/Denseks/denseks.htm>)

I modellen ses klasserummet og skolens som et komplekst system bestående af elementer, herunder det sociale, der tilsammen udgør det såkaldte læringsmiljø.

Problemformulering

Dette projekt vil undersøge identitet og gruppedannelse blandt eleverne i en overbygningsklasse på en multietnisk folkeskole med afsæt i følgende problemstillinger:

- hvilke sociale grupperinger er der i klassen, og hvordan kendetegnes grupperne?
- hvordan karakteriseres de interne forskelle hos minoritets eleverne?
- Hvilken rolle spiller faktorer som religion, kultur og nationalitet i forbindelse med gruppedannelse og individuel identitet hos eleverne?

Teoretisk baggrund

Som teoretisk udgangspunkt vil jeg benytte Peter Mandavilles teori om de "muslimske andre"⁴ Mandavilles teori beskæftiger sig med muslimske minoriteters identitetsdannelse og beskriver denne som en proces, der foregår på flere plan, således at man i en gruppe kan føle et overordnet fællesskab samtidig med at interne forskelle tillægges en betydning. Teorien bruges oprindeligt til at beskrive muslimsk minoritetsidentitet i et globalt perspektiv. For at tilpasse teorien til mit projekt, vil jeg lade mig inspirere af den fortolkning, Nadia Jeldtoft⁵ benytter i sine studier af muslimsk identitet i Danmark. Jeldtoft omdøber i sine studier teorien "de interne andre" og overfører den hermed til andre sammenhænge end muslimsk identitet, hvilket åbner op for, at de "interne andre" kan optræde iblandt alle klassens minoritets elever. Teorien om "de interne andre" egner sig godt til projektet af flere årsager. Dels fungerer den som en fin teoretisk ramme omkring de eksisterende studier af minoritets elever i folkeskolen. Disse studier viser nemlig dels, at etniske og religiøse kategorier i konkrete sociale sammenhænge både bruges til at skelne mellem minoritet og majoritet og til at markere interne forskelle iblandt minoritets eleverne. (Gilliam 2008) Desuden er Mandavilles teori et godt grundlag for at undersøge, hvordan høj etnisk diversitet påvirker identitet og social interaktion på flere plan.

Som supplement til Mandavilles teori om identitet, vil jeg bruge Hylland Eriksens teori om gruppeidentitet fra bogen "Rødder og Fødder". Hylland Eriksen betragter i flere tilfælde fællesskabet omvendte køleskabe, som skaber varme indadtil og kulde udadtil. Det vil sige, at identifikation af et "os" ligeledes indebærer en bestemmelse af "dem". (Hylland Eriksen, 2004)". Disse hovedtræk går desuden igen hos andre teoretikere,

⁴ Oprindeligt "muslimske andre", Mandaville, Peter 2001: *Transnational Muslim Politics. Reimagining the umma*. Routledge.

⁵ Nadia Jeldtoft Ph.d.-stipendiat v. Center for Europæisk Islamisk Tænkning / Center for European Islamic Thought (CEIT), Københavns Universitet.

eksempelvis Jerkins, som tilføjer, at opretholdelsen af en gruppeidentitet består i at definere en række grænser, (Jerkins 2003).

Med afsæt i det ovenstående teori kan jeg rejse en generel hypotese for projektet: Idet en multietnisk folkeskoleklasse har et højt antal af minoritets elever, kan man antage, at der vil opstå grupperinger internt mellem minoritets eleverne. Her vil interne forskelle som sprog, religion⁶, nationalitet m.m. kunne være blandt de variable, som bliver signifikante grænsemærker for gruppeidentiteterne.

Fokus og afgrænsning

Jeg har valgt at beskæftige mig med en klasse i en multietnisk folkeskole for at opnå den størst mulige diversitet i elevsammensætningen. Her vælges den kommunale skole altså frem for friskolen, idet der på friskoler for minoritetsbørn allerede er en forholdsvis etnisk homogen elevsammensætning.⁷ En anden fordel ved at beskæftige sig med en folkeskoleklasse, hvor der både går minoritets elever og elever med dansk baggrund er, at forholdet mellem minoritet og majoritet også belyses. Med Mandavilles teori i baghovedet undersøges der hermed for den todelte identifikation, som er udgangspunktet i teorien om de "interne andre".

Aldersgrupperne ved tidligere forskning er varierende, men der ses dog en tendens til at lægge fokus i mellemtrinene (Gillam, 2008 og Ellegaard Thorsen, 2008) I dette projekt har jeg vurderet, at det er interessant at beskæftige sig med elever i folkeskolens ældste klassetrin (8. eller 9. årgang), idet ældre elever antages at have en mere dybdegående bevidsthed omkring deres herkomst,⁸ hvilket forventes at kunne afføde mere nuancerede svar. For at afgrænse yderligere lægges hovedfokus i feltarbejdet på den sociale interaktion, som foregår i skoletiden, og projektet vil bestræbe sig på at holde fokus på betydningen af den etniske diversitet. Fordelen ved dette er, at der holdes en klar fokus på netop det, som adskiller den multietniske skole fra den gennemsnitlige folkeskole. Ulempen ved denne afgrænsning er, at der ses bort fra andre faktorer, som kan have en medindflydelse på elevernes sociale interaktion⁹. Selvom

⁶ Med religion skal både forstås trosretning og graden af religiøsitet. Inspireret af Laura Gilliam, 2008. Gilliam beskriver, hvordan en række af klassens elever leger religiøst politi over for hinanden for at markere den fælles muslimske identitet.

⁷ Ellegaard Thorsen, 2008 (her nævnes, at friskolerne appellerer til en bestemt trosretning eller nationalitet (eksempelvis Marokkanske, tyrkiske eller sunni-muslimske)

⁸ Jf. Børnerådets rapport 2008, som påpeger at 6.-klasses elever ikke er i stand til præcist at redegøre for forældrenes nationale herkomst og kultur (Børnerådet, 2008).

⁹ Børnerådets rapport fra 2008 en række vigtige forskelle, som faglige færdigheder, forældres socioøkonomiske status. M.m.

afgrænsningen er fastsat vil jeg dog stadig forholde mig åbent, hvis der skulle dukke uforudsete vigtige områder op undervejs i udførelsen.

Metodevalg

Til at undersøge elevernes sociale identitet og grupperinger i den multietniske folkeskoleklasse vil jeg benytte mig af en kvalitativ tilgang, som omfatter semistrukturerede interviews af enkeltpersoner, strukturerede observationer i klassen samt fokusgruppeinterviews. Mere konkret vil den metodiske del være inspireret af antropologerne James P Spradleys og Harvey Russell Bernards guides til udførelse og analyse af feltarbejde. Hvordan metoderne benyttes konkret vil beskrives under afsnittet "struktur". Idet mit projekt kan sammenlignes med et antropologisk feltarbejde, er det oplagt ligeledes at anvende antropologiens kvalitative tilgang. Fordelene ved at arbejde kvalitativt i forbindelse med dette projekt er, det skaber mulighed for at uddybe og gentage spørgsmål, hvorved risikoen for misforståelser mindskes. Herudover giver den kvalitative tilgang de bedste forudsætninger for at håndtere komplekse emner som identitet og socialitet på den mest dybdegående og nuancerede måde. Modsat ville en kvantitativ tilgang kunne have givet et for firkantet og overfladisk resultat.¹⁰ Ulempen ved den kvalitative metode er dog, at det ikke er muligt at inddrage lige så mange informanter som ved den kvantitative tilgang, og man skal derfor være varsom med at betragte projektets konklusion som gældende i enhver sammenhæng.

Struktur

Feltarbejdet vil indledes med enkeltmandsinterviews, idet det vurderes som en fordel, at informanten ikke på forhånd er farvet af et indtryk af mig. Herefter vil der på baggrund af de første interviews foretages observationer i klassen, og afslutningsvis vil eleverne interviewes i grupper, hvilket giver mulighed for at få svar på de spørgsmål, som vil kunne opstå under observationsdelen. Årsagen til feltarbejdets tre vinkler er at foretage en grundigst mulig indsamling af empiri og derved opnå mere troværdige resultater. Afslutningsvis vil den samlede empiri sammenfattes i en analyse.

¹⁰ Vanskeligheden ved at håndtere identitetsspørgsmål i kvalitative undersøgelser understreges yderligere i eksisterende undersøgelser (eks. etniske gruppers værdier, 2008)

Enkeltmandsinterviews

Projektets enkeltmandsinterviews baseres på James Spradleys opbygningsmetode som lægger vægt på udviklingen i forholdet mellem informant og interviewer¹¹. Et af de væsentligste elementer i Spradleys metode er en gensidig tillid, som skal danne grundlag for det videre interview. I forbindelse med mit interview vil tilliden opbygges gennem en række indledende spørgsmål, der ikke indgår som en del af undersøgelsens empiri. Disse spørgsmål kan variere alt afhængig af køn eller person men vil i de fleste tilfælde omhandle søskende, musiksmag og yndlingsfilm m.m. Interviewet vil ligeledes opbygges således at mere generelle spørgsmål om klassens sociale miljø stilles forud for personlige spørgsmål vedrørende informantens selvidentifikation. Overordnet vil der lægges vægt på de deskriptive spørgsmål, som derved vil øge muligheden for længere og mere uddybende svar.

Interviewet vil have en semistruktureret form, idet der herved skabes mulighed for en naturlig overgang imellem de forskellige faser og en tilpasning til den enkelte informants personlighed. For at undgå, at samtalen glider af sporet, hvilket er udfordringen ved den løse struktur, vil jeg undervejs i interviewet have en række "fyrtårne". Disse vil være konkrete spørgsmål af opsamlende karakter¹², som stilles til alle informanter.

Observationer

Observationsdelen i projektet vil tage udgangspunkt i et udvalg af relevante metoder af Bernards¹³. Først og fremmest nævner Bernard, at man ved kortere feltarbejde må benytte sig af "rapid assessment", som indebærer, at man på forhånd har en række spørgsmål eller vejledninger for sine observationer.

Vejledningen vil være en kombination af problemformuleringen samt resultater fra interviews, som ønskes observeret. Undervejs i observationerne vil jeg tage korte deskriptive feltnoter, og min rolle som observator vil primært bestå i at iagttage og lytte.¹⁴ Observationerne vil uundgåeligt blive det, Bernard betegner som "reactive observations", hvormed menes, at eleverne er bevidste om, at jeg iagttager dem. Ulempen ved dette er, at min tilstedeværelse vil kunne påvirke den måde eleverne omgås hinanden. Herudover vil eleverne sandsynligvis vise en interesse for mig, og udfordringen heri vil ligge i at vise imødekommenhed og tillid uden samtidig at sige noget, som vil kunne påvirke projektet.

¹¹ apprehension, exploration, cooperation and participation, fra Jamens Spradley, Participant observation (The Ethnographic Interview), 1979

¹² Inspireret af Spradleys "repeated explanations"

¹³ Fra H.R Bernard, Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches (field notes)

¹⁴ Inspireret af Bernard 2006 (Fieldnotes: how to take them, code them, manage them)

Gruppeinterviews

Afslutningsvis vil jeg foretage strukturerede gruppeinterviews, som har til formål at opklare en række af de spørgsmål, som antages at opstå under observationsprocessen. Disse gruppeinterviews vil ligeledes være løst strukturerede, idet eleverne her vil have mulighed for at kunne diskutere spørgsmålene. Udformningen af disse interviews vil afhænge af, hvilke spørgsmål, som opstår i feltarbejdets to foregående dele. Derfor ligger gruppeinterviewenes struktur ikke fast. Jeg vil i behandlingen af gruppeinterviews være varsom med analysen, idet informanterne under interviewet vil kunne påvirke hinanden, hvilket kan have betydning for informanternes troværdighed.

Analyse

Det kvalitative feltarbejde er vanskeligt at analysere. Jeg har på forhånd bestræbt mig på at finde en analysemetode, som er realistisk at bruge samtidig med, at den vil kunne give et godt overblik over empirien. Derfor vil jeg sammenfatte de tre stadier i feltarbejdet inspireret af Robert F. Bales "Interaction Process analysis" som beskrives hos Bernard¹⁵. Her vil jeg inddele observationer og interviewdata i en række kategorier, som skal gøre empirien mere overskuelig at arbejde med.

Test af interviewmetode

I oktober måned udførte jeg et interview af en pige med palæstinensisk baggrund, som er 3.g's elev på Mulernes legatskole. Interviewets primære formål var at teste interviewmetoden, derfor vil dette ikke indgå, som en del af undersøgelsens empiri.

Interviewet var baseret på en opbygning, som er vedlagt som bilag. Resultatet af denne afprøvning understregede min forestilling om en nødvendighed af struktur i interviewet. Det viste sig desuden, at anvendelse af "repeated explanations" var en god måde at indlede faste spørgsmål og skabe flydende overgange i interviewet. I øvrigt benyttede vi et klassebillede i forbindelse med beskrivelsen af grupperinger i klassen, hvilket ligeledes kan bruges i de endelige interviews, hvis dette er muligt. Klassebilledet har den klare fordel, at det gør det lettere for mig at holde styr på, hvem der snakkes om, og jeg får sat ansigt på eleverne forud for observationsdelen.

¹⁵ Fra H.R Bernard, Research methods in anthropology (direct and indirect observation chapter 15)

Udførelse

Første del af projektets udførelse vil dreje sig om at skabe de nødvendige kontakter til lærere og skoleledelse. Jeg forventer at udføre projektet på H.C. Andersen skolen i Vollsmose, hvor det i forvejen er muligt for mig at komme i kontakt med ledelse. Efter at have skabt den endelige kontakt vil jeg med personalets hjælp indsamle skriftlige tilladelser fra forældrene til de elever, som vil indgå i undersøgelsen. Der tages her højde for, at antallet af informanter kan afhænge af, om der gives tilladelse hjemmefra. De indledende enkeltmandsinterviews vil foregå over 1-2 dage (afhængigt af antal af informanter og varighed af interviews) Et interview forventes at vare omkring en halv time pr. person. Efterfølgende vil jeg foretage observationer i klassen i to uger. Observationerne vil vare en hel skoledag, og der vil herudover sættes omkring 2-3 timer af dagligt til nedskrivning af feltnoter¹⁶

Udkast til tidsplan

tidshorisont	opgave	uddybning
Uge 1	Planlægning	Formidling af kontakt til skole, tilrettelæggelse af elevsamtaler.
Uge 2-4	Indsamling af empiri	Interviews af elever samt strukturerede observationer af klassens sociale grupperinger. Efterfulgt af fokusgruppeinterviews
Uge 5-6	Databehandling	Renskrivning af interviews og observationer, sammenfatning samt teoretisk gennemgang og analyse af disse

¹⁶ Inspireret af Bernard 2006 (Fieldnotes: how to take them, code them, manage them)

Budget:

Der er overordnet set ingen store økonomiske omkostninger forbundet med dette projekt. Dog kunne man med fordel anskaffe en diktafon til optagelse af interviews. Hertil vil kunne lægges udgifter til indkøb af bøger samt eventuelle transportudgifter.

Perspektivering

Som følge af projektets afgrænsning ses der bort fra en række områder, som ligeledes ville være interessante at undersøge. Således vil en perspektivering kunne bestå af en udvidelse af projektets omfang, så påvirkningen af elevernes familieliv og relationer uden for skolen belyses.

Herudover ville man også kunne gentage feltarbejdet i flere klasser, således at det ville være muligt at sammenligne og på den måde drage mere almene konklusioner. I denne forbindelse kunne det ligeledes være relevant at udvælge klasser med forskellig etnisk sammensætning og derved kunne finde ud af, om der var sammenhæng mellem etnisk sammensætning og bestemte mønstre for gruppedannelser og identitet.

Kontakter:

Vejleder: Garbi Schmidt, Professor (MSO) Institut for Kultur og Identitet/Interkulturelle studier, RUC. For rådgivning og tilsendelse af materiale

Olav Rabølle, tidl. Skoleinspektør på Humlehaveskolen, Vollsmose. Samtale omkring udfordringerne på en multietnisk folkeskole med fokus på forholdene mellem minoriteter i Vollsmose.

-Har desuden modtaget råd og vejledning fra en medarbejder hos ansat ved PPR Odense i forbindelse med udførelse af interviews og feltarbejde på en folkeskole.

-Under min studiepraktik i uge 43 talte jeg desuden med en antropologistuderende på 3. semester, som fortalte mig om sine erfaringer med feltarbejde.

-Informant, elev i 3.g fra Mulernes Legatskole, Odense. Interview og test af metode.

Kilder:

Bernard, Harvey Russell **research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches**, AltaMira Press, 2006

Eriksen, Thomas Hylland **Rødder og Fødder** -Identitet i en foranderlig tid
Tiderne skifter, 2006

Gilliam, Laura, **Svinekød, shorts og ballade. Børns forståelse af den danske og den muslimske identitet i skolen**
Tidsskrift for Islamforskning – Islam & uddannelse, nr. 3 – 2008

Jeldtoft, Nadia, **Andre muslimske identiteter**, Tidsskrift for Islamforskning – *Islam & Institutioner*, nr. 1 – 2008

Jerkins, Richard, **Social Identitet**, Akademica 2006 (orig. Social Identity, 2003)

Klinker, Sabine og Marie Hvoslef Rasmussen, **Forestillede forskelle – En barriere for gensidig integration og fællesskaber mellem unge med forskellig etnisk baggrund**, DANSK SOCIOLOGI Nr. 2/17. årg. 2006

Schmidt, Garbi og Vibeke Jakobsen **Pardannelse blandt etniske minoriteter**
Socialforskningsintituttet København, 2004

Schmidt, Garbi og Vibeke Jakobsen, **20 år i Danmark –En undersøgelse af nydankeres situation og erfaringer**. Socialforskningsinstituttet, 2000

Spradley, James P, **Participant observation (The Ethnographic Interview)**, Holt, Rinehart and Winston 1979

Tandrup, Stine Nystrøm **Mobning, køn og etnicitet**, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, institut for læring og Pædagogisk psykologi, skriftligt speciale 2009

Thorsen, Gry Ellegaard **"Koran, jeg hader piger, mand!"**

–En etnografi om komplekse konstruktioner af social identitet blandt børn på en arabisk friskole i Danmark
Specialeafhandling til kandidateksamen fra Institut for Antropologi, Københavns Universitet, 2008.

Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark i samarbejde med Peter Gundelach og Esther Nørregård-Nielsen: **Etniske gruppers værdier -baggrundsrapport**
Ministeriet for flygtninge, indvandrere og integration, 2007

Forskelligheder og fællesskab, Børnerådet, 2008

Ghettoen tilbage til samfundet –et opgør med parallelsamfund i Danmark, Regeringen, oktober 2010

Indvandrere og efterkommere i uddannelsessystemet, Undervisningsministeriet 2001.

Websites:

<http://www.fagboginfo.dk/Denseks/denseksg.htm>

<http://www.ruc.dk/institutter/institut-for-kultur-og-identitet-cuid/>

www.politiken.dk/indland

www.fagboginfo.dk/Denseks/denseksg.htm

Bilag

Skitse til interview:

Indledende spørgsmål

-Eksempel: antal søskende, forældres herkomst

Venskaber

- Hvem er du mest sammen med fra klassen?
- hvad laver informanten typisk, når han/hun er sammen med sine venner?
- hvordan informanten vil beskrive sine nærmeste venner?
- Spørg til hvilke baggrunde, de har.

Klassens sociale inddeling

- kan du give et overordnet billede af, hvem der er sammen med hvem i klassen?
- her spørges uddybende til grupperne med fokus på, hvordan gruppen som hele fremstår, og hvilke forskelle, der er mellem klassens grupperinger
- hvordan adskiller du dig fra de klassekammerater, du ikke går så meget sammen med?

Personlig identitet

For at vende tilbage til dine nærmeste venner i klassen. Hvad var det, du betegner, i havde tilfælles?

- Hvad havde i ikke tilfælles?
- Hvilken betydning havde jeres fælles ting /uligheder for jeres venskab?
- Har disse ligheder (etnicitet m.m.) den samme betydning for de andre grupperinger i klassen.

Generelle træk

Her spørges ind til hypotesen